

O istorie a literaturii române
pe unde scurte

Monica Lovinescu (19 nov. 1923–20 apr. 2008), jurnalistă și critic literar, fiica lui E. Lovinescu și a Ecaterinei Bălăcioiu-Lovinescu, este cea mai importantă voce feminină a exilului românesc. După absolvirea Facultății de Litere din București (1946), devine asistenta lui Camil Petrescu la Seminarul de Artă Dramatică și colaborează la diverse publicații (*Revista Fundațiilor Regale*, *Kalende*, *Vremea*, *Democrația* lui Anton Dumitriu) cu pagini literare, cronică dramatică etc. Obține o bursă a statului francez în 1947 și pleacă la Paris în condiții de călătorie riscante. Imediat după abdicarea forțată a Regelui Mihai I, cere azil politic în Franța.

În primii ani de exil face diverse încercări regizorale. Semnează capitolul despre teatrul românesc în *Histoire du spectacle* (Encyclopédie de la Pléiade, Gallimard). Traduce câteva cărți din românește, sub pseudonimele Monique Saint-Côme și Claude Pascal și, împreună cu Eugen Ionescu, traduce din teatrul lui Caragiale în limba franceză. Colaborează deopotrivă la revistele de limbă română din exil: *Luca-fărul*, *Caiete de dor*, *Ființa românească*, *Ethos*, *Contrapunct*, *Dialog*, *Agora* etc.

Din 1951 se dedică activității radiofonice și „țării din gând”: realizează, până în 1975, emisiuni literare și muzicale la Radiodifuziunea Franceză, iar din 1962 trece la microfonul Europei Libere (va lucra aici până în 1992, la închiderea postului). Are emisiuni săptămânale ascultate cu enorm interes în România: cronică de carte de la *Actualitatea culturală românească*, precum și *Teze și antiteze la Paris*. În ajunul zilei sale de naștere, în 1977, se face asupra ei o încercare de asasinat politic de către un terorist aflat în solda lui Nicolae Ceaușescu.

Monica Lovinescu a fost căsătorită cu Virgil Ierunca și sunt, amândoi, unele dintre cele mai iubite și respectate figuri ale exilului românesc.

După 1990, cărțile i se publică constant la Editura Humanitas, în principal cronicile literare citite la radio (șase volume de *Unde scurte*), precum și cele scrise pentru *România literară* (volumul intitulat *Diagonale*). *La apa Vavilonului* este una dintre cele mai importante scrieri memorialistice de exil. Eseurile sale politico-istorice au fost antologate în volumul *Etica neuitării* (2008). Cele șase volume de *Jurnale*, publicate în timpul vieții, au fost urmate de ediția postumă, într-un volum, intitulată *Jurnal esențial* (2010) și de *Jurnal inedit 2001–2002* (2014). Monica Lovinescu a scris primul roman distopic din literatura română, *Cuvântul din cuvinte*, și este de asemenea autoarea unui volum de *Întrevederi cu Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Ștefan Lupășcu și Grigore Cugler*.

Monica Lovinescu

O istorie a literaturii române pe unde scurte

1960-2000

ediție îngrijită și prefață de
CRISTINA CIOABĂ

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Cătălin Cioabă
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Tipo Lidana – Suceava

© HUMANITAS, 2014

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Lovinescu, Monica

O istorie a literaturii române pe unde scurte: 1960-2000 / Monica Lovinescu;
îngrijire de ed., pref.: Cristina Cioabă. – București: Humanitas, 2014

ISBN 978-973-50-4329-2

I. Cioabă, Cristina (ed. șt.; pref.)

821.135.1.09

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Notă asupra ediției

Acest volum a fost alcătuit pe baza textelor de cronică radiofonică publicate de Monica Lovinescu între 1990 și 1996, la Editura Humanitas, sub titlul generic *Unde scurte: Jurnal indirect – Unde scurte I* (1990), *Seismograme* (1993), *Posteritatea contemporană* (1994), *Est-etice* (1994), *Pragul* (1995), *Insula șerpilor* (1996). O parte dintre cronicile cuprinse în *Insula șerpilor*, cele de după 1992 – anul închiderii studioului de la Paris al Europei Libere –, au fost publicate în presa literară din România (*Revista 22*, *Viața Românească*, *Vatra*). De asemenea, au fost antologate cronici din volumul de articole *Diagonale*, apărut în anul 2002, tot la Editura Humanitas. Selecția de față a urmărit constituirea unui corpus de texte care să ofere, împreună, o imagine panoramică asupra literaturii române din perioada comunistă.

Organizarea s-a făcut urmând principiul cronologic, folosit de autoare în alcătuirea volumelor amintite (la finalul fiecărui text e menționată data la care a fost citit la radio sau publicat în presă). Însă l-am inclus într-o viziune tematică, specifică unei istorii literare, astfel încât a prevalat organizarea pe capitole și subcapitole, ale căror titluri îmi aparțin, dar care au fost firește inspirate de sintagme ale autoarei. Cartea are trei părți: prima dintre ele, „Scriitorii și ideologia“, cuprinde comentarii cu referire la acele categorii de scriitori pe care Monica Lovinescu îi numea „denunțatori“, „poeți de curte“, „compromiși“, dar și la aceia care au „rezistat prin cultură“ sau la puținii „disidenți“. În partea a doua, intitulată „Prozatori și poeți“, am grupat textele după autorii la care fac referire, dar am operat, minimal, și cu criteriul tematic al împărțirii în generații (în subcapitolele „Prelungiri – Generația pierdută“, „Noua literatură“, „Restituiri. Memorie și memorii“). În cea de-a treia parte, „Critici și esești“, împărțirea tematică vizează doar cele două categorii de scriitori.

Au fost preluate notele de subsol ale autoarei, marcate cu numere, în vreme ce notele editorului au fost indicate prin asterisc.

C.C.

O ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE
PE UNDE SCURTE

I
SCRIITORII ȘI IDEOLOGIA

IDEOLOGIA

Caragiale și comemorările cu foarfeca

În mai toate comemorările, prin care Republica Populară Română își caută strămoși iluștri tocmai printre marii scriitori, a căror operă stă de-a curmezișul ideologiei actuale, impostura se dezvăluie, iritantă, stăpâni-toare. Comuniștii nu ard în autodafee publice cărțile ce li se par primejdi-oase; ei se vor mai abili: punctele de suspensie înlocuiesc rugul și-l ascund. Dar pentru ca sistemul punctelor de suspensie, al foarfecelor sfârtecând, să fie operant, trebuie mai întâi ca textele integrale să fi dispărut. De abia instalat la putere în România, partidul comunist a pornit să curețe terenul, pregătind impostura ulterioară. Mulți dintre noi au avut în mâini volumul *Publicații interzise până la 1 Mai 1948*^{*}, publicat la București în 1948. Un exemplar al acestui copios volum de 522 de pagini, cuprinzând 8000 de titluri, există și în Occident, fotocopii după unele pagini au apărut în ziare pariziene și, recent, profesorul Marcel Fontaine l-a analizat în cartea sa intitulată *La République Populaire Roumaine contre la culture française*. Ministerul de Interne care conducea această operație „culturală“ trimisese și mai înainte circulare bibliotecilor și libră-riilor, prevăzând scoaterea din comerț a numeroase categorii de cărți. În circulare, ca și în volum, procedeul era același: sub învinuirea de fascism, cosmopolitism și alte „isme“, erau condamnate la un rug invizibil toate cărțile care-i puteau stingheri pe comuniști. Printre ele, încă de pe atunci, foarte multe ediții de clasici: Eminescu, îndeosebi.

A doua fază a operației avea să fie pusă sub semnul ipocriziei. Rezul-tatul îl avem acum cu toții sub ochi, ori de câte ori răsfoim operele „com-plete“ ale vreunui clasic. Retragerea din comerț și din biblioteci a operelor

---

* În iunie 1948, Ministerul Artelor și Informațiilor scoate de sub tipar broșura de uz intern *Publicații interzise până la 1 mai 1948*. Volumul cuprinde toate titlu-rile de cărți interzise după 23 august 1944: 8000 de titluri, cărora urmau să li se adauge, prin suplimente publicate în perioada următoare, încă 2000.

lui Eminescu, în toate edițiile anterioare luării puterii de comuniști, a îngăduit suprimarea *Doinei* și a tuturor articolelor politice, îndreptate împotriva Rusiei, printre care faimosul ciclu consacrat drepturilor românești asupra Basarabiei, din 1878, în *Timpul*. Academia R.P.R. publică pe Bălcescu împănate cu puncte de suspensie; comparând cu textul original, se poate lesne constata cum aceste puncte de suspensie înlocuiesc pur și simplu toate diatribele împotriva Rusiei, și îndeosebi acele fraze profetice prin care Bălcescu prevedea că imperialismul moscovit avea drept scop transformarea țărilor din răsărit în „sateliți“ ai Rusiei (expresia este a lui Bălcescu). Sistemul, odată verificat, este pus în aplicare pe scară largă. În ediția reperistă a *Vieții lui Ștefan cel Mare*, Sadoveanu suprimă el însuși din propriul său volum toate referirile la Dumnezeu și la Basarabia. Cuvântul „Basarabia“, cuvânt ce frige, cuvânt de pacoste și de infern în R.P.R. dispăre, tot cu puncte, puncte, și din *Descrierea Moldovei* a lui Cantemir, în ediția pentru școlari, din 1961. Delavranca este și el supus foarfecelor. Și Caragiale. Și atâția alții.

Cei ce nu suferă această tortură a denaturării prin omisiune sunt pur și simplu izgoniți din actualitate. Mereu atacați, scrierile lor nu mai circulă și nu pot fi consultate decât de privilegiații cu buletine speciale la Academie sau prin biblioteci. Un exemplu: Maiorescu. În felul acesta, toată literatura română dinainte de 1945 se împarte în două categorii: irecuperabilii și anexații. Și nu știm, în definitiv, care e soarta cea mai jalnică. A scriitorilor cu operele îngropate sau a celor care sunt puși să spună, cel mai adesea, contrariul a ceea ce au spus cu adevărat? S-ar putea, totuși, ca procedeul anexării și răstălmăcirii să se dovedească cel mai primejdios pentru regim: punctele de suspensie provoacă imaginația mai mult decât o sting, și diversele învăluri prin explicații tendențioase – prefețele și studiile dirijate – nu izbutesc totdeauna să înăbușe vocea autentică a unui scriitor. Ipocrizia ridicată la rangul de rațiune de stat și de cultură biruie cu greu pe timp îndelungat. Deocamdată însă, ne aflăm în plină perioadă de dominație a imposturii. Tăcută sau zbâr-năitoare, după moment. Foarte zgomotoasă în vara aceasta, cu prilejul comemorării celor 50 de ani de la moartea lui I.L. Caragiale. Tocmai această comemorare ne-a dus din nou cu gândul la punctele de suspensie. În cazul dramaturgului, ele nu sunt, altminteri, de ajuns pentru a epuiza impostura. Desigur, s-a suprimat, ani de zile, cu grijă, din opera sa, *Boborul*, sau continuă să fie eliminate articolele din faza junimistă și conservatoare, printre care unele deosebit de grăitoare, ca acel *Nihil sine Deo*, în care Caragiale se dovedește a fi tot atât de promonarhic, pe cât

se străduiesc criticii săi actuali să-l facă de antimonarhic; desigur, se taie chiar din celebrul 1907 pasajele care nu se încadrează în optica actuală; desigur, punctele de suspensie joacă un rol determinant și în anexarea lui Caragiale. Dar scrierile ce rămân nevătămate, și îndeosebi comediile sale, sunt atât de grăitoare, încât a încerca să-l transformi pe creatorul lui Rică Venturiano, Cațavencu sau Conu Leonida într-un premergător al vremurilor de față este o întreprindere ce depășește ridicolul, spre a atinge burlescul.

Comemorarea aceasta ne mai îndeamnă la o constatare: pentru oficialitatea de la București umorul, ca și curajul, nu pot fi decât retrospective.

Despre curajul retrospectiv, la care comuniștii îndeamnă pe scriitori, dovezile sunt multiple, dacă n-ar fi să luăm decât bogata literatură despre 1907, semnată de scriitori care mai înainte de actualul regim nu scriseseră nici un rând despre răscoala țărănească și căroră curajul le-a sosit odată cu comanda. Când trebuie înfierată stăpânirea din 1907, cu toții sunt, natural, viteji. Când însă astfel de revolte se produc în România de azi, ei amuțesc cu totul. Curajul retrospectiv domină în tot ce se scrie azi în țară. Există vreun scriitor care, de voie și cel mai adesea de nevoie, să nu atace stările de lucruri din trecut? Bineînțeles că nu. Există însă vreunul care să poată ataca stările de azi? Curajul la comandă, curajul răsplătit, curajul fără risc, reprezintă, desigur, una din trăsăturile dominante ale „literaturii“ actuale.

Cu umorul, lucrurile se complică. Nu că diverșii responsabili culturali n-ar vrea să vadă născându-se o literatură de umor privind trecutul și numai trecutul. Dar, în același timp, ideologia comunistă nu admite decât un umor ofensiv, dirijat, aspru, fioros. Umorul însă nu se poate dezvolta cu biciul alături; s-ar spune că are nevoie – chiar atunci când este ofensiv – de o anumită zonă de gratuitate, de disponibilitate și, până la urmă, de existența unei bune dispoziții inițiale: categorii de neîntâlnit într-un astfel de regim. Îndemnul la râs nu provoacă râsul, îl anulează cele mai adesea. Așa încât, chiar în cazul în care râsul este încurajat oficial, el îngheață pe buze, transformându-se, înainte de a se fi născut, într-o satiră rece, laborioasă, didactică. Aceasta, în ce privește trecutul. Râsul mai este recomandat și pentru evenimente actuale, cu condiția ca ele să se petreacă la „imperialiști“. Intenția politică, pedagogică, îl curmă și de data aceasta. Pentru prezentul local, el este, bineînțeles, interzis, acordându-se dreptul doar la mici împunsături pentru metehne cu totul secundare. Împunsătura poate să provoace iritare, în orice caz nu voie

bună. „Acolo unde râsul este interzis – scrie Eugen Ionescu în *Notes et contre-notes* – se clădesc închisori și iau ființă lagăre de concentrare“. Realismul socialist este o doctrină vagă, dar eminentemente serioasă, plictisul și cenușii fiind trăsăturile sale dominante. Într-un astfel de spațiu, delimitat dintr-o parte de lagărul de concentrare, din alta de moralizarea didactică și de optimismul vigilent, râsul se stinge. De aceea, comuniștii îl caută în trecut, și cred că l-au găsit la Caragiale; fără să-și dea seama, poate, că recunosc astfel tocmai diferența între regimul politic de pe vremea dramaturgului, care – oricât de hulit ar fi acum – îi oferea în treaga libertate de a râde de toți și de toate, într-un fel de hohot revărsat, și regimul de azi, în care teroarea face de negândit cea mai slabă critică, cel mai mic surâs.

De încă un lucru par să nu-și dea seama comuniștii, sau cei ce se denumesc astfel, și anume că râsul lui Caragiale îi țintește și pe ei. Între cele două războaie, satira socială din teatrul lui Caragiale se estompase, stările de lucruri schimbându-se și oamenii maturizându-se în limbajul lor politic. După ce vedeam o piesă de Caragiale, când ieșeam de la Teatrul Național, nu ne așteptam să întâlnim pe stradă nici pe Conu Leonida, nici pe Rică Venturiano. Râdeam de ei, pe scenă, ca de o amintire sau ca de niște arhetipuri ale prostiei omenești. Devenise un comic în stare pură. Acum însă oamenii care asistă la *Conu Leonida*, la *Noaptea furtunoasă* n-au oare ispita să caute personajele în prezent? Comparația nu poate fi decât limitată. Să încercăm a ne închipui reînvierea lui Caragiale în R.P.R.; un Caragiale cu statut de fantomă, ce ar dispune de posibilități pe care nu le au ceilalți scriitori, neavând a se teme de închisoare pentru o simplă epigramă. Ar putea oare, în aceste condiții, să scrie din nou *Comediile* lui? Materialul n-ar lipsi nici în viață, nici în proza zilnică a ziarelor; chiar ar prididi. N-ar fi, totuși, cu puțință. Viața e prea încercuită de tragic ca să poată da naștere umorului la noi în țară. Când Pristanda, de pildă, e transformat în paznic de închisoare, Rică Venturiano în cerber și cenzor la ziare, iar Jupân Dumitrache în șef de cadre; când, cu toții, te pot asupri, denunța, forța să-ți faci autocritica sau chiar te pot băga în închisoare, cum să mai poți râde de ei? Hazul presupune o doză minimă, dacă nu de simpatie, cel puțin de bună dispoziție, ce n-are cum să existe în cazul de față. Personajele lui Caragiale sunt fără să mai fie în România: sunt, în măsura în care ridicolul lor a năpădit peste tot; nu sunt, în măsura în care tragedia zilnică pune un vâl peste acest ridicol, în măsura în care au devenit primejdioase odată

cu cocoșarea lor la putere. Azi, în țară, personajele lui Caragiale rânjesc. Ceea ce e contrariul râsului.

Mai e și limbajul. Să mai repetăm banalitatea după care comicul, la Caragiale, e în primul rând un comic de limbaj? Caragiale surprinde, într-o societate frământată de schimbări majore, aruncată brusc în epoca modernă, limbajul impropriu, tăvălirea neologismelor prin guri nepregătite pentru ele, prin minți nu îndeajuns de coapte spre a le desluși sensul. El mai descoperă prostia zilnică în golul vorbelor, și acea faimoasă „cultură după ureche“, de care în bună parte tocmai reprezentarea pieselor sale a reușit să ne dezbrace. Doctor al limbajului, Caragiale a fost, desigur, alături de Maiorescu cu „beția de cuvinte“. Văzându-se pe scenă, Conu Leonida a învățat să nu mai pronunțe „Galibardi“, ci „Garibaldi“, Jupân Dumitrache și-a dat seama că „sufragiul“ universal și „sufragiul“ ce slujește la masa poporului nu pot să însemne același lucru; iar diverșii oratori de periferie s-au obișnuit să nu mai schimbe lucrurile „pe ici, pe colo, prin părțile esențiale“, și să nu mai rostească „plebiscit“, ci „plebiscit“. Dar, dacă aproximația verbală e generală la personajele lui Caragiale, totuși fiecare o exprimă în felul său propriu, fiecare pritocește altfel cuvintele, le reinventează pe măsura ridicolului său personal.

De ce acest lucru ar fi mai greu acum? Pentru că s-ar scrie bine, maturizat, pentru că limbajul scris – la cel vorbit ne e mai greu să ne referim – n-ar oferi material pentru satiră? Bineînțeles că nu. Există în presa de la București, deseori și la unii scriitori, un jargon ce ar suporta foarte bine ironizarea. De la gazeta de perete la editorial, formulele stereotipe abundă și îndeamnă la propria lor caricatură, un fel de caricatură secundă, ele însele fiind în definitiv o caricatură. Alte elemente par să paralizaze râsul. Întâi, uniformizarea scrisului la nivelul de jos. Uniformizare explicată în bună parte de însuși jargonul impus, și apoi, poate, și de frica de a nu greși. Libertatea a dezertat din cuvinte. Fiecare știe că orice originalitate față de linia generală ideologică, exprimată în formule, poate costa scump. Când o virgulă pusă altfel sau o despărțire de cuvinte rău făcută pot să te ducă la închisoare (dovadă: bieții tipografi ai *Scânteii*, băgați în temniță pentru că vorba *călăuzitorul*, ce-l privea pe Stalin, fusese despărțită la capăt de rând în așa fel încât se citea *călău-zitorul*), când orice inițiativă își cere pedeapsa, de ce să mai încerci a inova? E mai simplu să repeți ca papagalul. Și personajele lui Caragiale vorbesc papagalicește. Dar cum nici o sancțiune nu intervine pentru o greșeală sau alta, inventivitatea lor în transformarea sensurilor e tot atât de fără de margini ca și prostia lor. Frica a pătruns însă acum până și în cuvinte și le-a fixat desfășurarea

după tipic. Apoi, intervine și lipsa de convingere. Nimeni nu lasă impresia, în presa de la București, că ar putea crede în ceea ce scrie. Entuziasmul, chiar și în prostie, este cu totul absent. Pe când personajele lui Caragiale nu numai că, într-adevăr, cred în propriul lor discurs, dar se arată mereu mândre și entuziasmte de ceea ce spun. Propria lor frazeologie le îmbată în primul rând pe ele însele. Cine e acela care, în România de azi, să fie îmbătat de frazeologia comunistă?

În sfârșit, mai e ceva: proza comunistă, la noi ca și aiurea, prin didacticismul său sec, prin obsesia seriozității, prin intenția mereu moralizatoare, e cenușie, plicticoasă, neutră. Verbalismul personajelor lui Caragiale e, dimpotrivă, colorat, pitoresc, neașteptat. A citit cineva un editorial comunist fără să știe dinainte ce frază va urma; a avut o singură dată o surpriză, nu de fond, ci de formă? Lipsă de libertate, uniformizare, frică, plictiseală, iată câteva din elementele intrate în limbaj, care ne fac să credem că umorul lui Caragiale n-ar putea să reînvie. Contra unor realități ca acelea de la noi, probabil că nu se poate lupta decât cu arma satirei directe și dure, așa cum s-a petrecut, de altminteri, de-a lungul procesului de destalinizare și cum se petrece și azi. E semnificativ că în Polonia, în Ungaria, chiar în Uniunea Sovietică, cei care au încercat și încearcă să zguduie din temelii realismul socialist recurg fie la o literatură fantastică, fie la umorul negru, fie la utopia negativă, fie la o satiră amară, ca și cum o astfel de realitate, în teroarea și cenușiul ei, n-ar putea fi privită prin prisma comicului obișnuit. De abia când tragedia va fi ieșit din viața zilnică, de abia când acest coșmar va aparține trecutului, se va putea râde, și nu numai plânge ca azi, privindu-se la toate personajele caragialești ce au mișunat și mișună, sub regimul comunist, în România.

28 august 1962

Tezele din iulie

Revenit de la Pekin, Nicolae Ceaușescu a lansat, la 7 și 13 iulie o adevărată „revoluție culturală“ prin două texte uimitoare: *Propunerile de măsuri* prezentate Comitetului Executiv C.C. al P.C.R. pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid și *Expunerea* la consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și activității politice și cultural-educative. Dacă primul text e redactat în frazeologia de partid, al doilea izbește prin sinceritatea evidentă și printr-un inimitabil ton personal. Dar

amândouă constituie un manifest declarat împotriva liberalizării, a competenței profesionale, a intelectualilor. Nu sunt discursuri de circumstanță, ci un program de măsuri care, dacă va fi aplicat întocmai, riscă să readucă România spre stalinismul integral.

În panica generală sunt totuși câțiva care se bucură; în sfârșit, trebuie să-și spună, a revenit vremea noastră! Fuseserăm măturați de un vânt nou (mai curând un vânticel, destul de puternic totuși pentru a arunca la pământ fantomele care suntem), de vântul concurenței pe plan estetic, uneori și etic. Ne făcuserăm cu amărăciune cuibar în pământ (cuibar comod și îndestulat) și așteptam. Nu se putea să nu revină vremea aceea de aur când era de ajuns să înșiri slogane ca să devii scriitor, să desenezi tractoriști ca să te transformi în pictor, să compui marșuri și tangouri cu partidul ca să fi trecut printre compozitori, să înveți pe de rost câteva formule-tip pentru a fi încadrat printre „culturali“. Era vremea noastră. Cea bună. Ceilalți se ascundeau sau erau scoși de sub văzul nostru, prin întuneric, închisori sau la vreun Canal. Ceilalți, adică tot ce purta un nume mai înainte în cultură. Era loc pentru noi, și numai pentru noi sub soare. E drept că se strecuraseră în rândurile noastre – a celor învoiți cu vremurile noi – și niște „foști“ ai talentului. Dar, pentru a ne mima gesturile, răgușeala sloganului, non valoarea devenită criteriu absolut, erau nevoiți să renunțe la acest talent. Se străduiau să ne semene. Îi costa mai mult pentru a ajunge la același rezultat. Așa încât n-aveam de ce să-i invidiem. Renunțau să-și arate cultura ca să nu ne jignească. Cântau fals ca să nu ne dăm noi seama că există pe lume și note adevărate pe portativ. Se făcuseră o apă și-un pământ cu noi. Nu ne stinghereau. Era vremea cea bună. I se spunea stalinistă, dar nu ne prea păsa de titlu. S-ar fi putut numi oricum, tot nu eram convinși. Am fi învățat pe dinafară orice, numai să nu fie prea complicat. Și nu era. Zeii de o parte: de lăudat. Dușmanii de alta: de atacat. Aveam listele. Ni se dădeau cuvintele să scriem. Lungimea frazei de respectat. Personajele de creat: pozitiv, negativ. Uneori, mai intervenea o schimbare. Dar, dacă eram înștiințați la timp, nu era prea complicat. Riscuri mai existau, nu spunem nu. Ședințele, denunțurile, turnătorii. Regula era totuși mereu aceeași: să fim de partea călăului. Și eram.

Apoi a venit „liberalizarea“. Am răbdat nedreptatea cu greu, dar am știut totuși să așteptăm. Din când în când ne-am ridicat din groapă și ne-am arătat colții. Am întins curse tinerilor și uneori i-am prins în capcana compromisului. Am fi putut probabil și altfel să le ștergem talentul,

îndrăzneala cu care mijiseră pe ogorul altădată al nostru; dar ar fi fost mai lung.

Și iată că deodată „propunerile de măsuri“ ne-au reînviat. Ne cheamă pe toți înapoi. Să vină activiștii să activeze, proletcultiștii să proletculturalizeze, agitatorii să se pună pe agitație. Ne regăsim cuvintele toate: „munca politico-educativă de la om la om“, „producătorul de bunuri materiale, devotat trup și suflet partidului“ (nu ne înșelam, acesta este eroul pozitiv, pierdut de mult!). Vigilența sporită, propaganda identificată culturii, combaterea și a misticismului, și a concepțiilor retrograde, și a celor capitaliste, principialitatea, înaltul spirit de exigență partinică, abecedarul nostru magic cel de toate zilele! Vor fi închise librăriile pentru trierea cărților „necorespunzătoare“, magazinele de discuri pentru a nu lăsa în vânzare decât marșurile „revoluționare“. Va fi suprimată Facultatea de Filozofie nepartinică. Ce nevoie avem de filozofiele celorlalți când o avem pe a noastră? Se anunță și sporirea cenzurii și stimularea creației pe înțelesul tuturor – adică pe înțelesul nostru, că pe ceilalți de ce i-am întreba, îi decretăm doar dușmani dacă nu le place. A revenit și cuvântul „eliminare“. Cât îi duceam lipsa. Vom elimina. Din toate domeniile: de la edituri, din radio, din cinematograf, de peste tot. Eliminăm și talent, și competență, și cinste. Introducem minciuna integrală în toate șuruburile. Să se oprească din mers mașinăria aceasta nouă cu care n-avem ce să facem: cultura. Dărmăm tot ce începuse să se înfiripe împotriva noastră, în ultimii ani. A revenit vremea noastră!

Ni se pare într-adevăr că-i auzim. Sperăm totuși că bucuria foștilor activiști și agitatori, mișunătorii de ieri în apele tulburi ale unei propagande ce se dădea drept cultură, să fie dezamăgită. Nu e mai puțin adevărat că textele de bază le stau acum la îndemână, semănând ca două picături de apă cu cele ale unui jdanovism fără nuanțe, pe temeiul că- rora riscă să fie anulat puținul cât se adunase. Aveam câteva cărți, un film, două-trei spectacole, un început de școală muzicală, unele recuperări ale trecutului. Era într-adevăr excesiv? Odată mai mult trebuie lichidată o cultură ce se înfiripa laborios, vindecându-și rănila neștiinței, ale lacunei de cunoaștere, ale grabei de a cuprinde în câțiva ani tot ce se săvârșise aiurea? Suntem într-adevăr blestemați să privim iarăși și iarăși la ruinele Meșterului Manole?

Au și apărut „adeziuni“ de culturali care se declară gata să contribuie astfel la neantizarea ei. Primele pagini ale presei „literare“, imediat după acest „eveniment“, aduc aminte de maculatura uitată. Printre „aderenți“: Zaharia Stancu, Al. Philippide, Demostene Botez, Al. Andrițoiu, Aurel

Baranga, I. Frunzetti, Mihnea Gheorghiu, M. Petrovanu, Paul Georgescu, Eugen Barbu, Al. Căprariu, Pop Simion, Dina Cocea, Aurel Rău, Sică Alexandrescu, Al. Ivasiuc, Petre Popescu, Liviu Ciulei, G. Hagi, Marietta Sadova, Sorana Coroamă, Emil Manu, Aurel Dragoș Munteanu, Mihai Ungheanu etc... Vor mai semna și alții. Unii pe care-i așteptăm. Unii care, poate, ne vor surprinde. Un necrolog al speranțelor. De lungimea acestui necrolog vor depinde și șansele de punere integrală în practică a măsurilor neostaliniste. Adică, întreaga, marea neșansă a culturii românești. Și, bineînțeles, nu numai a culturii.

iulie 1971

Adevărurile de export

Adevărul și adevărurile nu cunosc din nefericire, în România, un statut firesc. Ele sunt mai întotdeauna însoțite de câte un atribut. Există adevăruri pe jumătate, există adevăruri de partid, adevăruri circumstanțiale și, bineînțeles, există adevăruri de consum intern și adevăruri de export.

Vom da un exemplu tipic despre aceste adevăruri bune doar pentru străinătate. Prilejul: „o masă rotundă“ realizată la București de trimisul special al rețelei Radiodifuziunii Franceze „France-Culture“, Jean de Beer, gaulist de stânga, care a reunit câteva „personalități“ din lumea culturală și artistică: Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Virgil Cândea, Horia Lovinescu, Dan Hăulică și Romul Munteanu. „Masa rotundă“ era destinată ascultătorilor francezi și a fost realizată în „duplex“, Jean de Beer și invitații săi români discutau în același timp cu un alt reprezentant al Radiodifuziunii Franceze, aflat în studiourile de la Paris, Francis Crémieux.

Cum s-au petrecut lucrurile? De la început, trebuie să subliniem că „personalitățile“ culturale invitate s-au distins printr-o manifestă reacredință, apărând – e drept, cu oarecare dibăcie diplomatică – multe dintre sloganele oficiale și ocolind chestiunile stingheritoare.

Deși comunist ortodox, Francis Crémieux lansează marea întrebare: „Există cenzură în România?“ Ea cade ca o bombă, urmează o lungă, o penibil de lungă tăcere, implicând, desigur, panică și consternare. Voindu-se abil, Romul Munteanu încearcă să ia castanele din foc și să schițeze un răspuns „în calitate de editor, spune el, am dreptul să refuz o carte sau alta“, pregătindu-se să dea exemple. Francis Crémieux îl întrerupe brutal: „Domnilor, nu e vorba de refuzul unei cărți. Orice editor, fie el la București sau la Paris, are dreptul să refuze o carte. Nu confundați,

Cuprins

Literatura română între etic și estetic de Cristina Cioabă 5

Notă asupra ediției 15

O ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE PE UNDE SCURTE

I. SCRIITORII ȘI IDEOLOGIA

IDEOLOGIA

Caragiale și comemorările cu foarfeca 21 Tezele din iulie 26 Adevărurile de export 29 Universalitatea ca iluzie 31 O aniversare a lui G. Călinescu 33 Scriitorii la Congresul Educației Politice 36 Posteritatea contemporană 38 Concepția lui Ceaușescu despre cultură 42 Albanizarea culturii după constituirea de la Mangalia 45 Noua Dreaptă de la București 48 Textualismul socialist 53 Textualismul protocronist 58 De vină este „interbelicul“ 62

DENUNȚĂTORI. POEȚI DE CURTE. COMPROMIȘI

Mihai Beniuc la avangarda poliției 66 Zaharia Stancu la Moscova 69 Noua gardă a compromisului 72 Ion Negoițescu sub proiectorul lui Ion Dodu Bălan 76 E vina crizismului? 79 A. Păunescu și demagogia cea de toate zilele 82 Plecăciunea la Curte 88 Scriitorul și Canalul 94 Vadimita cronică 98

REZISTENȚA PRIN CULTURĂ

Adevărul la Curte: Conferința scriitorilor români 104 Există o problemă de generații în România? 109 Cenzura contestată la București 111 Asaltul umbrelor 112 Evazionismul 119 Criticofobia 121 [Reacții ale scriitorilor la Tezele din iulie] 124 Scriitorii și privilegiile 139 Conferința națională a scriitorilor 142 Condiția scriitorului 145 Pe marginea Colocviului de critică și istorie literară 147 Uniunea Scriitorilor și plagiatul lui *Incognito III* 151 Conferința

scriitorilor și *obsedantul prezent* 153 *Secolul 20* după două decenii 155 Plagiatul lui Ion Gheorghe dezvăluit de Dorin Tudoran 159 Poemele post-cenzurate ale Anei Blandiana 163 Discuții în jurul lui C. Noica 164 Avatarurile *Vieții Românești* 169 Literatura română nedreptățită? 172 Memorie și memorii 177 Sindromul motanului Arpagic 181 Scriitori în involuție 184 *Delirul* lui Marin Preda re-cenzurat 187 Clandestinitii 191

DISIDENȚA

[„Dosare“ ale interdicției] 194 Protestul lui Paul Goma la Uniunea Scriitorilor 199 *Carta Goma* '77 200 *Le tremblement des hommes* 204 Puterea și scriitorii 207 Cazul Dorin Tudoran 211 La vatră și la tăcere 214

II. PROZATORI ȘI POEȚI

PRELUNGIRI. GENERAȚIA PIERDUTĂ

G. CĂLINESCU

Un roman al ambiguității – *Scrinul negru* 221

TUDOR ARGHEZI

Osanale potrivite 224

GEORGE BACOVIA

Bacovia într-o posteritate abuzivă 227

ION BARBU

Ion Barbu – prozator 229

ION VINEA

La moartea lui Ion Vinea 232

AL. PHILIPPIDE

Al. Philippide *închide* o fereastră 235

CONSTANTIN TONEGARU

Amintirea lui C. Tonegaru 239 Al doilea debut 242

GELLU NAUM

Zenobia 244

NICHIFOR CRAINIC

O moarte cenzurată 249

VICTOR EFTIMIU 252

EUGEN JEBELEANU

Hanibal sau despre trezirea lui Eugen Jebeleanu 255

ION CARAION

Dimineața nimănui 258 Ion Caraion în căutarea timpului pierdut 261

NOUA LITERATURĂ

EUGEN BARBU

Groapa la Paris 264

ZAHARIA STANCU

Zaharia Stancu fără „sandale de aur“ 268

MARIN PEDA

Moromeții II 270 *Intrusul* 275 *Tatăl și fiul – Marele singuratic* 279 *Delirul* 281
Cel mai iubit dintre pământeni 286

MARIN SORESCU

Doi scriitori autentici 294 *Iona* 297 *Există nervi* 299

ȘTEFAN BĂNULESCU

Cartea de la Metopolis 302

IOAN ALEXANDRU 304

D.R. POPESCU

Deplasarea raiului: *F* 307

FĂNUȘ NEAGU

Îngerul a strigat 312

NICOLAE BREBAN

Universul anchetei – *Animale bolnave* 313 *Bunavestire* 314

MATEI CĂLINESCU

Un profet modern. *Zacharias Lichter* 317

BUJOR NEDELCOVICI

Ultimii 319

SORIN TITEL

Lunga călătorie a prizonierului 321 *Clipa cea repede a lui Sorin Titel* 322

ALEXANDRU IVASIUC

Un roman realist-socialist: *Păsările* 325

MIRCEA CIOBANU

Etica 327

EMIL BOTTA 332

AUGUSTIN BUZURA

Absenții 335 *Fețele tăcerii* 340 *Orgolii* 342 *Vocile nopții* 343

ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ

Versuri 345

GEORGE BĂLĂIȚĂ

Lumea în două zile 347

- CONSTANTIN ȚOIU și GEORGE BĂLĂIȚĂ
Limitele romanului politic 349
- ANA BLANDIANA
Călătoriile Anei Blandiana 358
- COSTACHE OLĂREANU
Ucenic la clasici 362
- RADU PETRESCU
Părul Berenicei 364
- MIRCEA HORIA SIMIONESCU
Ulise și umbra 368
- GABRIELA ADAMEȘTEANU
Dimineață pierdută 371
- ȘTEFAN AGOPIAN și ADRIANA BITTEL
Se poate trăi în istorie? 376
- ADRIANA BITTEL
Fototeca 381
- IOAN GROȘAN
Caravana cinematografică 384
- GENERAȚIA '80
Proză scurtă și roman 387
- BEDROS HORASANGIAN
Sala de așteptare 391
- MIRCEA CĂRTĂRESCU
Visul 396
- RESTITUIRI. MEMORIE ȘI MEMORII
- PAUL GOMA 401
- JENI ACTERIAN
Jurnalul Jeniei Acterian 405
- ANIȚA NANDRIȘ-CUDLA
20 de ani în Siberia 409
- ADRIANA GEORGESCU
La început a fost sfârșitul 414
- ION IOANID
Uitarea noastră cea de toate zilele 419 Închisoarea-muzeu 422
- I.D. SÂRBU
Adio, Europa? 425

STELIAN TĂNASE

Restituiri 429

MIRCEA ELIADE

Adolescența lui Mircea Eliade 431 Demnitatea narațiunii 436

ANNIE BENTOIU

Timpul ce ni s-a luat 438

III. CRITICI ȘI ESEIȘTI

CRITICI

E. LOVINESCU

Un pas spre reconsiderarea lui E. Lovinescu 445

NICOLAE MANOLESCU

Contradicțiile lui Maiorescu sau ale lui Manolescu? 449 *Arca lui Noe* 452

EUGEN SIMION

Antologia criticilor români 455 *Întoarcerea autorului* 458

MIRCEA MARTIN

G. Călinescu văzut de Mircea Martin 465

VLADIMIR STREINU 468

MIRCEA IORGULESCU

Curajul cu artă 470 *Prezent* 474 Lumea lui Caragiale în viziunea lui Mircea Iorgulescu 476

LUCIAN RAICU

Lucian Raicu la 50 de ani 481

MIRCEA ZACIU

Viața literară și *Dicționarul* 485

ȘERBAN CIOCULESCU

La moartea lui Șerban Cioculescu 489

ION NEGOIȚESCU

La moartea lui Ion Negoițescu 494

GHEORGHE GRIGURCU

Gheorghe Grigurcu, anticonformistul 496

ESEIȘTI

ALICE VOINESCU 500

CONSTANTIN NOICA

Constantin Noica și *Caietele* lui Eminescu 503 *Sentimentul românesc al ființei* 504
Noi și Voi la C. Noica 507 Mă rog pentru fratele Alexandru 512

ALEXANDRU PALEOLOGU

Bunul-simț ca paradox 516

OVIDIU COTRUȘ 519

N. STEINHARDT

N. Steinhardt la 70 de ani 521 *Escale în timp și spațiu* 524 Taina libertății lui

N. Steinhardt 528

OCTAVIAN PALER

Polemici cordiale 532 *Viața ca o coridă* 535

ANDREI PLEȘU

Ochiul și lucrurile 541

GABRIEL LIICEANU

Epistolar 546 Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu despre C. Noica 550

Indice de nume proprii 555